

Mausoleum Oud-Kralingen

HET EINDE UITGESTELD

Tekst: Jan Willem Kommer

Fotografie: Jan Willem Kommer, Anton van Delden,
Norman Langelaan, begraafplaats Oud-Kralingen

Niets is gebouwd voor de eeuwigheid, ook een grafmonument niet. Maar zeker bij bijzondere bouwwerken als het mausoleum op begraafplaats Oud-Kralingen mag het onvermijdelijke afscheid zo lang mogelijk worden uitgesteld. Een vakkundige restauratie heeft de unieke praalgrafkapel gered van een vroegtijdig einde.

Een deel van de lijsten heeft Delstuc met de saneer-
mortel opgebouwd en getrokken, al is dat daar niet
het meest ideale materiaal voor. Hoger in de koepel
was minder vocht en zoutproblematiek, daar durfde
de stukadoor het wel aan om met een lijstenmortel te
werken. (JWK)

Historische laatste rustplaats

Begraafplaats Oud-Kralingen mag zijn naam met ere dragen, de geschiedenis van het kerkhof gaat bijna 500 jaar terug. Het hoorde bij een parochiekerk die in 1550 in het dorpje (oud)Kralingen werd gebouwd. Zo'n driehonderd jaar later, in 1856, werd de nieuwe Hoflaankerk in het huidige Kralingen in Rotterdam gebouwd als vervanging. De oude kerk werd afgebroken en in het onderste overgebleven deel ervan maakte men grafkelders. Alles bij elkaar maakt dat van de begraafplaats een bijzondere en historische plek. Ook al omdat veel Rotterdammers van naam en faam en met vermogen er hun laatste rustplaats hebben gekregen. Zo ook Pieter Kruijff Bartholomeus Zn. en zijn naaste familie. Waar anderen echter ter aarde werden besteld, zijn hun lichamen bijgezet in

hun mausoleum. De rijke Rotterdammer had de grafkapel in 1911 laten bouwen. De muren van het vierkante gebouwtje zijn gemetseld, de grafkelder en het koepeldak met de lantaarn zijn in beton opgetrokken. In de vierkante betonkoepel is een achthoekige koepel van drijfsteen (bims) gebouwd. De buitenzijde van het gebouw is met Belgisch hardsteen bekleed, met zwart granieten zuiltjes en trap. Het is met carara wit-marmeren details rijk gedecoreerd. De buitenkant van de koepel is gestukadoord met een cementmortel, en van kamwerk voorzien.

Kostbare ingreep noodzakelijk

Doordat er weinig onderhoud aan het mausoleum werd gepleegd, holde de conditie van het gebouw achteruit. Het mausoleum was nog geen

Anton van Delden is er van overtuigd dat bij een restauratie met vakmensen het beste doen wat je kunt, meer zekerheid geeft dan garantie op de producten die je gebruikt. (JWK)

Op de hoeken van het dak kwam het er qua kamwerk echt op aan. De groeven van de twee verschillende 'dakpannen' moesten perfect op elkaar aansluiten. (AvD)

Als er een begrafenis was, mocht er geen lawaai te horen zijn

eeuw oud en er groeiden al bomen op. Er was een grondige restauratie nodig om het te behouden. Nazaten van Pieter Kruyff Bartholomeus, waren er echter niet meer, slechts wat verre familie voor wie de kostbare ingreep weinig prioriteit had. De stoffelijk overschotten werden uit de grafkapel gehaald en op de begraafplaats begraven. Het mausoleum viel toe aan de Hervormde Gemeente Kralingen, eigenaar van de begraafplaats. Samen met architect Ad Backx werden er plannen gemaakt voor een restauratie, maar ook de kerkgemeenschap ging die ingreep boven de pet.

Herstellen en herbestemmen

Pas toen restauratiearchitect Norman Langelaan er bij betrokken raakte, kwam er schot in de zaak. "Ik zag het mausoleum bij toeval, bij een begrafe-

nis op Oud-Kralingen en raakte gefascineerd. Toen ik van het kerkbestuur had begrepen hoe de vork in de steel zat, heb ik aangeboden een subsidieaanvraag te maken." De tekeningen van de opmetingen van architect Ad Backx kwamen daarbij goed van pas. Belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van subsidie was dat het monument een herbestemming moest krijgen. Besloten werd om er een columbarium in te maken, dat genereert inkomsten die voor toekomstig onderhoud gebruikt zouden kunnen worden. Dankzij de monumentensubsidie van de provincie Zuid Holland, een grote gift van stichting Volkskracht en een restauratiehypotheek konden spijkers met koppen worden geslagen.

Gelijkwaardig en betrokken

Opvallend besluit was om geen gebruik te maken van een hoofdaannemer. Norman Langelaan vervulde de rol van bouwheer. Een verstandige keuze, vindt stukadoor Anton van Delden die met zijn bedrijf Delstuc het stucwerk restaureerde. "Onder een aannemer heb je vaak geen ruimte om elkaar goed te helpen, is het ieder voor zich. Hier was dat anders. Iedereen was erg betrokken bij het project én bij elkaars werk."

Vocht- en zoutproblemen

Delstuc had zowel aan de binnen- als aan de buitenzijde van het mausoleum stucwerk te vervangen. Stap één was een grondig onderzoek naar de toestand van de ondergrond. Duidelijk was dat er een flink vocht- en zoutprobleem was. Op sommige plekken groeiden bomen op het mausoleum en die hadden de hardsteen weggedrukt. Daardoor had de regen vrij spel gehad en de muren van het gebouwtje doorweekt. Van binnen was het mausoleum afgewerkt met een kalkmortel die wit was gepleisterd en geschilderd. Die wandafwerking was flink beschadigd door het vocht en moest compleet vervangen worden.

Altijd zorgen dat je de oorzaak wegneemt

De oorzaak wegnemen

"Duidelijk was dat we met een saneersysteem moesten werken", zegt Anton van Delden. "Maar tovermiddelen bestaan niet, je moet dus altijd zorgen dat je de oorzaak wegneemt." De oude kalklaag werd compleet verwijderd en de kale wanden werden ingespoten met een algendoder. Vervolgens zijn ze schoongespoten en een aantal maanden met rust gelaten zodat ze goed konden uitwasemen. Aan de buitenzijde van het gebouw werden de hardstenen platen verwijderd en waar gebroken gelijmd. Ook zijn er zo'n 400 roestige doken door rvs vervangen. Om te voorkomen dat er dampspanning kan ontstaan, zijn er ook nog wat bouwkundige aanpassingen gedaan zodat de spouw kan ventileren.

In de koepel is nu verlichting aangebracht. Vroeger volstond het licht dat door de glas-in-lood ramen en de open vensters in de lantaarn op de koepel naar binnen kwam. (JWK)

De restauratie van het in 1911 in Neo-Romaanse stijl gebouwde mausoleum is afgerond en het gebouwtje is door burgemeester Aboutaleb officieel geopend. (JWK)

Garantie geven op een monument is geen doen

De koepel mocht niet worden geveerd dus er moest met een door en door gekleurde mortel worden gewerkt. (JWK)

Bufferen en doorlaten

Zodra de baksteen droog genoeg was, heeft de stukadoor hem behandeld met Technicure CS van Technicem. Dat is een zoutvormer, hij maakt zout onoplosbaar zodat het niet meer naar buiten kan worden getransporteerd en daar zijn schadelijke werk doen. Ook bij een volledig droge muur is dat raadzaam om te doen. Zouten kunnen immers ook oplossen als er een vochtige mortel op de muur wordt aangebracht. De wanden zijn uitgeraapt met de bufferende en enigszins doorlatende saneermortel Parlumiere STH van Parex Lanko en fijn afgeschuurd met een witte Parlumiere STH. Ten slotte is de wand geschilderd met de kalkverf Calcilane Antico, na een voorbehandeling met Calcilane Fond.

Geen garanties

“De wanden zijn iets ruwer dan ze waren, maar dat is de consequentie van een open systeem”, zegt

Doordat er bomen op het mausoleum groeiden, werd de stenen gevelbekleding weggeduwd en had de regen vrij spel. dat had een desastreus effect op het het stucwerk. (OK)

Zoiets was ik nog nooit tegengekomen

Anton van Delden. “Als je hem dichtpleistert, dan is hij weliswaar gladder, maar dan kan het vocht er niet meer uit.” Dat laatste is van groot belang. Als er nog iets in de muur zit, dan moet het door de specia laag naar buiten kunnen. Het verfwerk zal er wel door worden aangetast, maar dat is gemakkelijk te herstellen. Als de mortel maar blijft zitten. Garantie geeft de stukadoor daar niet op. “We hebben het maximale gedaan, daar heb je volgens mij meer aan dan aan garantie. Garantie geven op een monument is ook geen doen. Zo’n gebouw beweegt en doet, daar heb je geen grip op. Het beste wat je kunt doen, en dat hebben we hier ook gedaan, is met vakmensen gezamenlijk kijken hoe je het het beste kunt aanpakken. Daar heb je veel meer aan dan dat alle partijen zich op hun ‘garantie-eilandjes’ terugtrekken.”

Dakpansgewijs

Voor een restauratiestukadoor als Delstuc was

het binnenwerk niet al te ingewikkeld. De echte uitdaging zat hem aan de buitenkant van het mausoleum. Het dak van het gebouwtje bestaat uit een 9 cm dikke koepel met een lantaarn erop. Beide zijn van beton met daarop een zandcementlaag. De afwerking was met een kalkmortel gedaan waar met een blokmotief het uiterlijk van dakpannen aan was gegeven. Het stucwerk was gekamd zodat het oogde als gefrijnde steen. “Zoiets was ik nog nooit tegengekomen, ik denk dat het echt uniek is”, zegt Anton van Delden. De lantaarn was het nog wel redelijk intact, maar het stucwerk van de koepel zelf moest compleet worden vervangen.

Nauwkeurig meetwerk

De buitenkoepel werd tot op het beton kaalge maakt en net als de binnenmuren behandeld met algendoder. Nadat hij hem met de bouchardeermachine licht had opgeruwd, raapte de stukadoor de ondergrond uit met Parmurex. Aan de cementmortel werd Lanko latex toegevoegd om de mortel waterdicht en wat flexibeler te maken. De raaplaag is in horizontale banen aangebracht, dakpansgewijs. “We hadden vooraf de kromming berekend en mallen gemaakt”, zegt Anton van Delden. “De lagen moesten precies in één lijn uitkomen op de snijpunten, en ook weer op de lantaarn en de pinakels op de hoeken. De waterdichte raaplaag is afgewerkt met Morte Pierre TF waar Fixopierre aan was toegevoegd om de hechting te verbeteren. Omdat er niet geschilderd mocht worden, moest de kalkmortel in kleur worden aangebracht. “Dat is ook de reden om voor Parex Lanko te kiezen. Op een werk heb ik bij voorkeur producten van één en dezelfde producent. Nou is de keuze niet heel erg ruim als je een kalkmortel in kleur wilt, maar als je er dan ook nog een saneermortel bij nodig hebt, dan blijven er maar weinig over.”

Linkshander gezocht

De kalkmortel is in twee lagen aangebracht. In de laatste laag is het imitatiefrijnwerk gekamd. Aanvankelijk was het idee om het kampatroon op overtrekpapier te zetten, maar vrijwel iedere ‘dakpan’ was anders. Vooral bij de hoekstukken was het moeilijk om te bepalen in welke richting er gekamd moest worden. “Eigenlijk was er maar één oplossing”, zegt Anton van Delden. “Uitgaan van één lijn en haaks daarop kammen. De groeven lopen dan op enig moment als het ware de schifting uit. Ze moesten dan in het volgende vlak op precies dezelfde plek worden opgepakt.” Bij het fronton kwam er nog een ander probleem om de hoek kijken. Er werd langs een mal

Iedereen was erg betrokken bij het project én bij elkaars werk

Doordat de muren drijfmat waren geworden, was het stucwerk in het mausoleum ernstig beschadigd. Het is afgehakt, de muren hebben een paar maanden kunnen drogen en vervolgens is er een bufferende én dampdoorlatende mortel opgegaan. (NL)

Tovermiddelen bestaan niet

gekamd maar aan de rechterkant van het fronton was het voor een rechtshander niet mogelijk om de mal vast te houden én te kammen. Guido Mouthaan, de meester restauratiestukadoor van Delstuc die de gehele stuc restauratie uitvoerde, moest hulp inroepen van Quinten Theijn, een linkshandige collega.

Eeuwige discussie

Toen de afwerklaag voldoende droog was, is de koepel nog behandeld met Minéralisant. Dat middel moet zoveel als mogelijk voorkomen dat er weer algen op het dak groeien. “Doe je dat niet, dan ziet het er met een jaar weer niet meer uit”, zegt de stukadoor. Het was nog wel een kluit om toestemming van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te krijgen om het middel te gebruiken, laat restauratiearchitect Norman Langelaan weten. “Het middel was er vroeger ook niet, daarom zou het destijds ook zo snel vervuild zijn, zeiden ze. Punt is echter ook dat het destijds niet gebouwd is om zo snel af te takelen.” Niet onbelangrijk ook is natuurlijk de herbestemming die het mausoleum heeft gekregen. Mensen zullen niet snel urnen met de as van hun nabestaanden in een verloederd columbarium plaatsen.

Vele momenten van stilte

De restauratie heeft ruim een jaar geduurd, en dat is langer dan gepland was. “Voor een deel komt dat doordat je sommige werkzaamheden nou eenmaal niet tegelijkertijd kunt uitvoeren, dan moet je op elkaar wachten”, zegt Norman

Langelaan. Een factor van betekenis was ook het gebruik van de begraafplaats. “Als er een begrafenis was, mocht er geen lawaai te horen zijn. Voor de stukadoor maakte dat niet zoveel uit, die kon meestal wel doorwerken. Voor de steenhouwer lag dat anders, die hakte en werkte met lieren en dat maakt nu eenmaal veel herrie. Soms waren er wel vier begrafenissen op een dag, en dan kon er eigenlijk maar weinig worden gedaan.” Door alle hindernissen is de restauratie niet in het najaar van 2014 maar in het voorjaar van 2015 afgerond. Eind mei is de unieke gerestaureerde grafkapel officieel geopend door burgemeester Aboutaleb.

De wanden zijn iets ruwer dan ze waren. Dat is de consequentie van werken met de broodnodige saneermortel. (JWK)

Mausoleum begraafplaats Oud-Kralingen

Opdrachtgever: Hervormde Gemeente Kralingen, Rotterdam

Restauratiearchitect en bouwbegeleider: Norman Langelaan monumentenrestauratie-advies, Rotterdam

Restauratiestukadoor: Delstuc, Monster

Natuursteenrestaurateur: BamBam, Leiden

Verguldwerk: Davique Schilderwerken, Moordrecht

